

УДК 331.5.332.1

ОЦІНКА ВІДТВОРЕННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ СЕЛА

О. Кіц, асистент

Львівський національний аграрний університет

Ключові слова: трудовий потенціал, демографія, відтворення, депопуляція.

Визначена вікова структура сільського населення та демографічна ситуація, подається оцінка відтворення трудового потенціалу, характеризується вплив чинників на відтворювальні процеси у сфері трудових ресурсів і трудову активність вікових груп населення.

Постановка проблеми. Прийнята програма соціально-економічного розвитку села передбачає вживання низки заходів, які повинні корінним чином змінити на краще рівень життя сільського населення. Особливу увагу звертають на поліпшення демографічної ситуації та покращання відтворення трудового потенціалу, підвищення рівня зайнятості робочої сили у сільськогосподарському виробництві. Незадовільна демографічна ситуація на селі, міграційний вплив працездатної частини населення та інші чинники зумовили суттєве скорочення чисельності працівників, які безпосередньо були зайняті в аграрному виробництві.

Депопуляція сільського населення, несприятлива вікова структура працівників сільськогосподарського виробництва, від'ємне сальдо відтворення трудових ресурсів за природним рухом населення призвели до їх звуження. За розрахунками Науково-дослідного інституту економіки УААН, щорічне вибуття населення із працездатного віку повинно бути в межах 2,5 – 3,0% працівників сільськогосподарських підприємств [1]. Фактично в аграрних підприємствах Львівської області протягом останніх років із працездатного віку вибувало в середньому за рік до 7% населення. Поповнення працівників за рахунок природного руху молоді займає дуже незначну питому вагу (0,2-0,3%), а в окремих районах області воно взагалі відсутнє. Таким чином, можна констатувати, що поповнення трудового потенціалу за рахунок залучення молоді є значно нижчим, ніж вибуття із працездатного віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У значній кількості проведених досліджень і публікацій вказано на те, що відтворювальні процеси у сфері трудових ресурсів зводяться переважно не до кількісних змін, а до якісних суттєвих перетворень. Передусім, ці перетворення пов'язані з впливом соціально-економічних умов на використання робочої сили і демографічним станом сільського населення.

За твердженням О. Богуцького [2], М. Хорунжного [4], І. Рядова [3], відтворення трудового ресурсного потенціалу та вплив на нього соціально-економічних чинників можна сформулювати на основі дотримання певних принципів,

зміст яких полягає в тому, що оплата праці як критерійний показник матеріального добробуту працівників повинна бути переважаючим чинником, на основі якого формуються позитивні відтворювальні процеси. Відтворювальні процеси повинні впливати не тільки на продуктивну вікову структуру загалом, а й на працездатну робочу силу трудових ресурсів. Продуктивна робоча сила повинна формуватися на основі сприятливої демографічної ситуації як загалом, так і за окремими віково-статевими групами. При цьому необхідно забезпечити належний матеріальний і моральний рівень життя сільського населення.

Аналізуючи демографічну ситуацію на селі, М. Чорнобай [5] зазначає, що в аграрній сфері слід розрізнити два її аспекти: перший – характеризує стан трудових ресурсів, тобто ресурси праці активної частини населення, а другий – його відтворення в процесі демографічного розвитку. У сучасних умовах найбільш пріоритетним в аграрному секторі економіки є аналіз соціально-демографічних процесів та їх впливу на використання трудових ресурсів.

Постановка завдання. Формування трудового ресурсного потенціалу на селі передбачає функціонування механізму, дія якого повинна позитивно позначатись на відтворювальних процесах, характерних для умов Львівської області. Це, зокрема, соціально-психологічні мотиви населення регіону, визначення сфер прикладання праці та її мотивація, демографічний стан і кваліфікаційно-організаційний рівень працівників. Ці мотиви є визначальними, на їхній основі створюються відтворювальні умови для введення продуктивного ресурсного потенціалу у ринок праці.

Виклад основного матеріалу. Проведені дослідження вказують на те, що у Львівській області відбуваються певні структурно-вікові зміни, які позначились на відтворенні трудового потенціалу села. Ці зміни є результатом впливу низки соціально-економічних, організаційних і демографічних чинників. Якщо взяти до уваги показники статистичної звітності за 2007 рік, то тільки 56,8% сільського населення залишається в працездатному віці, а з них 48,5% – економічно активна частина населення (30-55 років). Особи пенсійного віку на 5,6% перевищують групу населення до 30 років. Це свідчить про значне старіння сільського населення. До того ж найбільшою є вікова група працівників передпенсійного віку (50-60 років). Отже, через п'ять років слід чекати суттєвого скорочення активної частини трудового потенціалу сільського населення в межах 5-8%. При цьому поповнення трудових ресурсів за рахунок підростаючого молодого покоління не має під собою основи.

Проведені дослідження показують, що в структурі сільського населення молодь віком 15-18 років, яка потенційно мала б поповнити трудові ресурси, становить лише 18,8%. Найбільш активну частину трудових ресурсів складає молодь до 30 років, але ця група перебуває постійно в динамічно-міграційному русі. Значний вплив молоді із села, через незадовільні умови праці та життя призвів до звуження відтворення і зниження якісних параметрів трудового потенціалу в аграрних підприємствах.

Як свідчать наведені в таблиці дані статистичної звітності, у сільській місцевості Львівської області відбувається депопуляція населення, тобто його

смертність перевищує народжуваність. Значну роль у відтворювальних процесах відіграють вікові і статеві групи серед жіночого потенціалу. Загальна кількість працюючих жінок в аграрному секторі виробництва складає 320 тис. осіб, що становить 55,4% від загальної кількості працездатного населення.

Таблиця
Вікова структура та демографічна ситуація сільського населення Львівської області у 2007 році

Показник	Кількість
Всього трудових ресурсів, тис. осіб	100016,4
в тому числі: молодші за працездатний вік, тис. осіб	191,5
до загальної кількості, %	18,8
Працездатне населення, тис. осіб	577,0
до загальної кількості, %	56,8
з них економічно активна частина населення, %	48,5
Старше за працездатний вік, тис. осіб	247,9
до загальної кількості, %	24,4
Кількість працівників, які зайняті у виробництві сільськогосподарської продукції, без врахування селянських господарств, осіб	9475
до працездатного населення, %	16,4
Демографічне навантаження на населення працездатного віку:	
Кількість осіб непрацездатного віку на 1000 осіб працездатного віку	872
Молодше від працездатного віку	332
Старше від працездатного віку	430
Кількість народжених на 1000 осіб наявного населення	17,0
Природний приріст (-)	-5,7

Найбільша кількість працюючих жінок припадає на вік 50-60 років. За даними обліку затрат часу, проведеного управлінням статистики Львівської області, на цей період припадає 71,9% затрат жіночої праці від загального обсягу виконаної ними роботи. Такий високий рівень залучення жінок до праці в пенсійний і передпенсійний періоди можна пояснити їх бажанням поліпшити своє матеріальне становище, допомогти своїй родині у зміцненні її бюджету тощо.

Як стверджує К. Якуба [7], сукупні виробничі навантаження сільських жінок, тобто затрати їх праці у громадському та особистому господарствах, становлять понад 350 восьмигодинних робочих днів. Отже, сукупне виробниче навантаження сільських жінок перевищує фізіологічно допустимі норми трудової діяльності, що негативно позначається на соціальному стані. Активність жінок, зайнятих виробничою діяльністю, мало чим різниться від активності чоловіків. Особливо ця активність проявляється в період виконання основних сільськогосподарських робіт, коли

фактично відпрацьований робочий час у годинах перевищує працю чоловіків.

Незадовільна соціально-економічна ситуація, яка склалась в різних сферах життя на селі, спонукає жінок до значного скорочення народжуваності. Соціологічні дослідження, які були проведені в окремих районах Львівської області (Миколаївський, Пустомтівський, Жовківський), показують що приблизно 40% опитаних сімей є однодітними. Стримувannya народжуваності можна пояснити їхньою невизначеністю на селі, всякими соціальними негараздами. Незадовільні умови праці і життя не дають змоги жінкам реалізувати свої репродуктивні функції, що позначається на природному прирості населення. Зокрема, у 2007 році природний приріст сільського населення був від'ємний і становив - 5,7%, тобто кількість померлих осіб перевищила рівень народжуваності. Особливу стурбованість викликає ріст смертності працездатного населення на селі.

Негативно позначається на відтворювальних процесах нестабільний розвиток сільськогосподарського виробництва, ріст безробіття, наявність кризових явищ в економіці, відсутність соціального захисту. Тому важливим чинником відтворення трудового ресурсного потенціалу та його продуктивного використання є визначення сфери прикладання праці. Наявність робочих місць, їх структура та якісна характеристика мають важливий вплив на формування сприятливого середовища для відтворення трудового потенціалу села. Потрібно зазначити, що на регіональному рівні існують істотні відмінності і певні обмеження щодо використання робочої сили. Практично всі райони Львівської області характеризуються значним ресурсним потенціалом і обмеженою сферою прикладання праці на селі. Відсутність робочих місць, а також сезонний характер аграрного виробництва позначилися на продуктивному використанні трудових ресурсів. Зокрема, якщо у 2001 році на селі у сфері аграрного виробництва брало участь 64,5% працюючого населення, то у 2007 році – 58,3%. Скорочення зайнятості і зниження питомої ваги працюючих у галузі матеріального виробництва є результатом тих соціально-економічних процесів, які виникли внаслідок реформування агропромислового комплексу, зміни форми господарювання та власності та інших чинників.

Для того щоб на селі повноцінно розвивалися процеси відтворення трудових ресурсів із виходом в майбутньому її продуктивної частини на ринок праці, необхідно підвищити питому вагу невиробничої сфери, в яку буде залучена значна частина робочої сили, переважно молодь. Однак в аграрному секторі економіки на розвиток інфраструктури села бракує коштів, що негативно позначається на його соціально-економічному розвитку.

Зростання добробуту населення, розвиток культури, освіти і медицини, розширення побутового обслуговування та інші заходи сприятимуть стабілізації чисельності трудових ресурсів, покращанню демографічної ситуації та природного відтворення трудових ресурсів.

Висновки. На демографічний стан загалом і на його віково-статеві зміни впливають ці чинники, для кращого обґрунтування яких доцільно виділити три групи. До першої групи слід віднести морально-психологічні чинники, які є

основними у відтворенні трудового ресурсного потенціалу. Залучення до хліборобської праці молодого покоління, прищеплення йому любові до землі і результативної праці на ній – одна з основних засад, на яких повинно базуватися відтворення трудового ресурсного потенціалу.

Друга група чинників передбачає зміни у віково-статевих структурах населення в бік їх покращання. Ці зміни відбуваються в напрямі збільшення тієї категорії населення, яка відображає економічно активну частину і поповнюється за рахунок працівників молодших вікових груп, які успішно можуть конкурувати на ринку аграрної праці. Структурні зміни в демографічній ситуації становлять 8-10% за окремими віковими групами.

Соціологічні чинники відіграють стимулюючу роль у відтворенні ресурсного потенціалу. Наявність розвинутої інфраструктури позитивно впливає на загальний стан життя сільського населення. Цьому повинні сприяти відповідне медичне обслуговування, розширення індивідуального будівництва, висока і гарантована оплата праці та інші заходи, які поліпшать демографічну ситуацію на селі і продуктивне відтворення трудового потенціалу.

Бібліографічний список

1. Богуцький І. О. Соціально-трудова потенціал аграрної економіки / І. О. Богуцький. – К. : Ін-т економіки УААН, 1996. – 229 с.
2. Богуцький І. О. Демографічна ситуація на селі / І. О. Богуцький // Економіка АПК. – 1997. – № 11. – С. 54-59.
3. Рябов І. Сім'я і відтворення населення в Україні / І. Рябов // Економіка АПК. – 1998. – № 4. – С. 85.
4. Хорунжний М. Аграрна політика / М. Хорунжний. – К. : КНЕУ, 1998. – 240 с.
5. Чорнобай М. Демографічна ситуація на селі та шляхи її покращення / М. Чорнобай // Економіка АПК. – 2001. – № 1. – С. 100.
6. Якуба К. Аграрна праця і соціальний розвиток села / К. Якуба. – К. : Ін-т економіки УААН, 1996. – 143 с.
7. Якуба К. Жінки в трудовому потенціалі села / К. Якуба. – К. : Ін-т економіки УААН, 1996. – 287 с.
8. Статистичний щорічник Львівської області за 2007 рік. – Львів, 2008. – 311 с.

Киц О. Оценка воспроизводства трудового потенциала села

Определена возрастная структура сельского населения и демографическая ситуация, дана оценка воспроизводства трудового потенциала, характеристика влияния факторов на процессы воспроизводства трудовых ресурсов и трудовую активность возрастных групп населения.

Ключевые слова: трудовой потенциал, демография, воспроизводство, депопуляция.

Kits O. The evaluation of the reflection of work potential in rural population

The age structure of rural population and demographic situation are defined, the evaluation of the reflection of work potential is given, the influence of the factors on the restarting processes in the sphere of human resources and work activity of the age groups

is characterised.

Key words: labour potential, demografy, recreation.